

З ПОТОЧНОГО ЖИТТЯ НТШ

ХХІ НАУКОВА БЕРЕЗНЕВА ("ШЕВЧЕНКІВСЬКА") СЕСІЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА В УКРАЇНІ

27 березня 2010 р. в актовій залі Львівського національного університету ім. І. Франка відбулося Пленарне засідання ХХІ Наукової сесії НТШ в Україні. Сесія традиційно тривала майже місяць. У секціях, комісіях Товариства у Львові, а також в осередках НТШ у різних містах України засідання проводились з 5 по 27 березня 2010 р. Відбулося 54 засідання у Львові та понад 40 засідань в осередках.

Порядок денний складався із двох частин (засідань). Зокрема, перша частина — із вступного слова

про діяльність НТШ та його історичну роль і значення у розвитку національної науки (голова Товариства — Олег Купчинський) та п'яти наукових доповідей: „Тарас Шевченко і його світ“ (Василь Івашків); „Мова — душа народу: слово і почуття“ (Андрій Содомора); „Митець у тоталітарному суспільстві“ (Олександр Козаренко); „Корозія металів в Україні“ (Василь Похмурський); „Проблеми екології шахтарських регіонів України“ (Платон Третяк). Друга частина (засідання) присвячена підсумкам роботи Пленарного засідання та засідань

секцій, комісій і осередків ХХІ Наукової сесії НТШ (Олег Купчинський). Після загального схвалення наукової роботи й прийняття відповідних рішень були вручені дипломи дійсних членів особам, обраним 28 листопада 2009 р.

ХХІ Наукова березнева („Шевченківська“) сесія — не лише певний підсумок наукових і видавничих здобутків, але й доказ важливості та міцності в науковому процесі нашої спільноти. Не таємниця, що праця в НТШ увійшла в наше життя як потреба*.

Товариство, крім загальних концептуальних засад та формування основних напрямів праці, своїми успіхами завдячує тісній співпраці з усіма підрозділами НТШ у Львові, секціями та комісіями в Україні і за кордоном. У поточній роботі акцентується на праці секцій і комісій як основних структурних підрозділів Товариства. На них, як відомо, лежить чи не основна науково-виробнича та видавнича діяльність.

Як свідчить програма ХХІ Наукової сесії НТШ, цього року працювало 33 комісії, а саме: Археографічна комісія, Археологічна комісія, Біохемічна комісія, Видавничо-поліграфічна комісія, Географічна комісія, Геологічна комісія, Екологічна комісія, Економічна комісія, Етнографічна комісія, Історична комісія, Комісія архітектури та містобудування, Комісія бібліографії та книгознавства, Комісія всесвітньої літератури ім. М. Лукаша, Комісія екотехнологій, Комісія інформатики і кібернетики, Комісія математики, Комісія ма-

Відкриття ХХІ Наукової березневої („Шевченківської“) сесії НТШ в Україні. 27 березня 2010 р.

* За основу огляду взято підсумкову доповідь О. Купчинського.

теріялознавства і механіки, Комісія образотворчого й ужиткового мистецтва та Інститут колекціонерства українських пам'яток при НТШ, Комісія проблем лісівництва, Комісія семіотики, Комісія спеціальних (допоміжних) історичних

сідання видатним особистостям з відповідної галузі наук: Ярославові Дащкевичу, Степанові Гжицько-му, Андрієві П'ясецькому, Богданові Палюху, Євгенові Олесницькому, Романові Кучеру. Багато комісій сформувало програми на основі окремо

Доповідачі ХХІ Наукової березневої („Шевченківської“) сесії НТШ

Василь Івашків

Андрій Содомора

Олександр Козаренко

Василь Похмурський

Платон Третяк

дисциплін, Комісія фізики, Комісія фізики Землі, Комісія фольклористики, Лікарська комісія, Літературознавча комісія, Мовознавча комісія, Музикознавча комісія, Правнича комісія, Соціологічна комісія, Театрознавча комісія, Філософська комісія, Хемічна комісія.

Традиційно, за добором обговорюваних проблем на засіданнях комісій, наповненням їх змістом, участью молоді в засіданнях уже багато років пальма першості належить Комісії всесвітньої літератури. Але цього року з'явилися комісії, які наздоганяють або майже наздогнали Комісію всесвітньої літератури. Йдеться про Комісію семіотики та Екологічну комісію. Активно працювали й інші, зокрема Етнографічна, Фольклористики, Фізики Землі, Музикознавча, а також Комісії соціології, літературознавства, бібліографії та книгознавства, Видавничо-поліграфічна, Лікарська і Хемічна комісії. Новий рівень у науковій діяльності НТШ здобула Комісія математики та Географічна комісія.

Під час ХХІ Наукової сесії НТШ діяльність деяких комісій була помітно активною. Екологічна і Правнича комісії провели аж по три засідання з окремим порядком денним (Правнича комісія з двома засіданнями у Стрию), Комісія семіотики — чотири засідання, 15 комісій засідало двічі, а саме: Геологічна комісія, Комісії математики, образотворчого та ужиткового мистецтва, допоміжних історичних дисциплін, фізики Землі, фольклористики, Лікарська комісія, Літературознавча, Музикознавча, Соціологічна, Хемічна, Економічна, Етнографічна, Історична комісії, Комісія всесвітньої літератури, 15 комісій провело по одному засіданні.

Протягом сесії відбулися спільні засідання комісій, наприклад, Комісії механіки і матеріалознавства, Комісії образотворчого та ужиткового мистецтва та Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ. Чимало комісій планувало ще власні пленарні засідання, крім рутинних засідань із власним порядком денним. Деякі присвятили свої за-

виділеної теми: Екологічна комісія — Екологічні дослідження лісових природних комплексів Передкарпатської височини; Історична комісія — Українське козацтво другої половини XVI — початку XVIII ст.; Комісія бібліографії та книгознавства — На шляху до національної бібліографії; Соціологічна комісія — Прикладні дослідження економічної соціології. Це чітко простежується також у програмах осередків, наприклад, в Івано-Франківському, Тернопільському. Черкаси пропонують „круглий стіл“: „Пояснювальні моделі (концепти) історичного процесу“. Як у комісіях у Львові, так і в осередках під час Наукової сесії проводились міждисциплінарні засідання.

Що стосується змісту доповідей і повідомлень, виголошених на засіданнях комісій сесії і в осередках, то у них відображений вельми широкий спектр питань, на порядок денний ставилася та обговорювалась найрізноманітніша проблематика.

Зі змісту програми можна стверджувати, що порушувалося багато актуальних проблем, які з'явилися на сучасному етапі розвитку національної науки. Це стосується як гуманітарних і суспільних, так і природничо-математичних наук. Наприклад, Етнографічна комісія зосередила свою увагу на глибинних явищах духовної і матеріяльної культури українського народу.

У залі засідань

Мовознавча комісія запропонувала дослідження мови українських писемних пам'яток раннього та пізнього Середньовіччя і праці з термінологією, але чи не найбільше приурочено доповідей вивченням ойкономії. Важливо, що до виступів заангажовано багато молодих дослідників. Історична комісія темі ранньомодерної історії України присвятила спеціальний семінар, зокрема висвітлювались питання, пов'язані із розвитком і становленням козацької держави. Після теоретичної частини відбулась презентація книжок з історії українського козацтва. Комісія бібліографії та книгознавства досліджує етапи розвитку та шляхи формування української бібліографії новітнього часу, аналізує творчість Б. Барвінського, Р. Лутика, М. Гуменюка, О. Кізлика, Я. Дашкевича і їхній внесок у науку.

Немає жодної комісії, діяльність якої не вносила б якоїсновизни в ту чи іншу галузь науки. Формулювання тематики деяких засідань нові та актуальні. Комісія архітектури та містобудування провела науковий семінар на тему „Організація історико-архітектурного та урбаністичного середовища площі св. Юра у Львові“ у зв'язку з обґрунтуванням місця розташування пам'ятника митрополитові Андрею Шептицькому; Комісія проблем лісівництва підготувала „круглий стіл“ на тему: „Роль національних природних парків у формуванні свідомості суспільства та поліпшення екологічного стану навколошнього середовища Західного регіону України“.

Це стосується й інших комісій, наприклад, природничо-математичного спрямування: Комісія фізики досліджує фізичну електроніку в Україні; Комісія матеріалознавства і механіки — актуальні проблеми, що панують на сучасному етапі у своїх науках.

Деякі комісії на своїх сесійних засіданнях презентували новий том „Записок НТШ“. Це стосується Музикознавчої комісії (вийшов 258 т., а наш — 38), а Хемічна (голова М. Ковбуз) та Лікарська (голова З. Служинська) комісії у серії „Праці НТШ“ підготовили і видали 2009 р. збірники.

Є, однак, деякі зауваження до комісій стосовно проведення сесії, частково і їх роботи взагалі. По-перше, формування тем у програмах комісій мають бути гранично чіткими, заздалегідь обговорюваними й апробованими. Їх кількість, уміщена в про-

грамах, не завжди свідчить про активну працю комісії. По-друге, не всі теми, які подані в програмах, виголошуються на засіданнях.

Щодо роботи комісій взагалі, то найбільше турбус управу Товариства документація їх, тобто діяльність секретарів цих НТШівських структур. Якщо не будуть написані протоколи (їдеться насамперед про протоколи поточних засідань, протоколи обговорень планів наукових занять, тематики конкретних доповідей членів комісій і наукової роботи взагалі), то про діяльність цих комісій (це стосується й осередків) у майбутньому ніхто не знатиме, і вони скоро підуть у забуття.

Окрема сторінка діяльності НТШ — це робота осередків. Число їх, як відзначалося, щорічно зростає (нині є 19) і праця їх із кожним роком активніша. Надійшли розлогі програми засідань із осередків Дніпропетровська, Дрогобича, Івано-Франківська, Коломиї, Косова, Рівного, Луганська (Слобожанський осередок), Сумів, Тернополя, Харкова і Черкас. Донецький осередок, на жаль, цього року, не надіслав своєї програми, бо переніс засідання на квітень. Не маємо інформації про діяльність інших осередків у містах України.

Праця осередків НТШ на сучасному етапі відзначається: 1) значною насиченістю, переважно невідомих регіональних матеріалів; 2) загальним опрацюванням програм, де за зразок беруться програми матірного Товариства — у більшій частині випадків осередки планують пленарні засідання, далі проводять засідання секцій, комісій, кожне зі своїм порядком денним і т. д.; 3) найкращі оголошувані доповіді і повідомлення (останнє, дуже важливe) осередки публікують у своїх виданнях під грифом Товариства. І ще одне неписане правило праці осередків — вони, згідно із загальним Статутом НТШ, однаковою мірою і послідовно працюють як у сфері гуманітарних і суспільних, так і природничо-математичних наук, наприклад, у Дніпропетровському осередку працює Комісія історичної україністики, паралельно — Комісія історії науки і техніки; Рівненському осередку — Секція літературознавства, Секція музичного фольклору і Секція математичного моделювання та обчислювальних методів.

Виступає
МихайлоЧорнопиский

Виступає
Лариса Крушельницька

Виступає
Анатолій Каравас

У залі засідань

Виступає
Василь Мойсишин

Виступає
Зиновія Служинська

Виступає
Роман Кушнір

лення, сперте на маловідомі джерела. Деякі з них вказують на насущні проблеми нашого сьогодення. Доповіді дійсних членів НТШ Василя Похмурського та Платона Третяка винятково цінні під цим оглядом. І це стосується не тільки конотативної частини, але й рекомендацій.

Аналіз досягнутого загалом дає підстави вважати, що форма наукової праці НТШ, зокрема, праця у секціях, комісіях і підрозділах в осередках, обговорення й апробація досліджень у цих же секціях і комісіях, далі — оголошення їх на конференціях, наукових секціях, академіях, семінарах і т. д. з подальшою публікацією найкращих у виданнях як львівських, так і інших обласних та районних центрів, у яких функціонують осередки, а також Києва, задовільна.

Треба однозначно сказати, що НТШ — громадська інституція і більшість її проектів при зайнятості її членів на основних роботах виконується насамперед на засадах громадянського національного обов'язку й ентузіазму, а що стосується процесу, пов'язаного з видавничою справою, то переважно на спонсорські кошти та з фінансовою допомогою НТШ Америки.

Загалом напрями нашої праці та результати науково-дослідної роботи НТШ в 2009—2010 рр., безсумнівно, позитивні.

До найближчих завдань Товариства відносимо:
— зберегти як самодостатню наукову та видав-

стосовно процедури проведення засідань, то в осередках практикуються самостійні і спільні з іншими інституціями засідання. Це часто залежить від кількості членства і забезпечення тих чи інших спеціальностей людьми. Зауважимо, що деякі осередки є ініціаторами наукових конференцій, академій, семінарів загально-міського масштабу.

Загалом усі осередки, як і секції та комісії у Львові та по всій Україні, до ХХІ Наукової сесії видали нові публікації (деякі подекуди фіксуються у власних бібліографіях (Івано-Франківськ), опубліковані книжки послідовно — у „Каталозі видань НТШ“).

У ХХІ Науковій сесії в Україні взяло участь понад 700 осіб, приблизно стільки ж задекларовано у програмах доповідей і повідомлень.

У першій частині Пленарного засідання традиційно були виголошенні наукові доповіді, кожна з яких є певним внеском у дослідження відповідної проблеми. Навіть такі теми, які на перший погляд можуть видатись відомими, знайшли цікаві дослідницькі розв'язання і нове аналітичне представ-

ницу діяльність у комісіях, секціях і їх аналогах в осередках;

— продовжити працю НТШ у напрямку аналітичних досліджень гуманітарних, суспільних і природничо-математичних наук, створивши умови праці для творчого поступу всіх членів Товариства, зокрема молоді. Пам'ятати, що в 2010 р. минає 150 років від смерті Т. Шевченка, 200 років від народження Маркіяна Шашкевича та інших діячів відродження першої половини XIX ст.;

— звернати більше уваги на наукові дослідження із сучасної тематики, якщо йдеться, зокрема, про суспільні науки;

— продовжити участь Товариства у розбудові національного книговидання і в цьому контексті повсюдно сприяти ефективній роботі Дослідно-видавничого центру НТШ;

— постійно дбати про книгорозповсюдження і книгообмін, у чому, на жаль, через наші фінансові негаразди простежується певна нестабільність.

В обговоренні наукових доповідей першого засідання виступили Анатолій Карась, Зиновій Назарчук, Степан Стойко, Лариса Крушельницька, Михайло Чорнопиский; другого, підсумкового засідання, присвяченого роботі ХХІ Наукової сесії,— Олександр Козаренко, Василь Мойсишин, Ярослав Роксолана Зорівчак.

Наприкінці Пленарного засідання відбулося вручення дипломів дійсних членів особам, які обрані 28 листопада 2009 р. Серед них: Богдан Адрушків (Географічна комісія, Тернопільський осередок), Михайло Бродин (Фізична комісія, Київ), Микола Железняк (Філологічна секція, Київ), Богдан Ко-зак (Театрознавча комісія, Львів), Орест Матковський (Геологічна комісія, Львів), Василь Мойсишин (Комісія механіки, Івано-Франківський осередок), Йосип Опейда (Хемічна комісія, Донецький осередок), Ростислав Сосса (Географічна комісія, Київ), Надія Супрун-Яремко (Комісія фольклористики, Рівненський осередок).

Пленарне засідання одностайно прийняло ухвалу. На завершення відбувся концерт „творів композиторів — членів Музикознавчої комісії“ 20—30 рр. ХХ ст. (В. Барвінського, З. Ли-

Вручення диплома д. чл. НТШ
Надії Супрун-Яремко

Вручення диплома д. чл. НТШ
Богданові Андрушківу

Вручення диплома д. чл. НТШ
Василеві Мойсишину

ська, Н. Нижанківського, С. Людкевича) і сучасних композиторів О. Козаренка та О. Зелінського. У концерті з номерами різних жанрів виступили Г. Астолаш, А. Блик, Н. Винницька, У. Гаврильчак,

В. Грицюк, З. Дудар, М. Карапінка, М. Кортуняк, В. Ліщук, Т. Менцінський, О. Мізюк, М. Рак, М. Сamotoс, М. Фрік, Х. Цап. Концерт вела Н. Дика.

Редакція

ЗМІНИ У СТАТУТІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА В США

Надзвичайні Загальні збори НТШ А, присвячені винятково реформі Статуту НТШ А, які відбулися 15 травня 2010 р. в Нью-Йорку, детально обговорили низку рекомендацій Управи про потрібні зміни і додатки до сучасного Статуту та проголосували позитивно за кожну зміну і додаток окремо. Вирішували бодай дві третіх голосів.

Збори вела Президія в такому складі: Роман Воронка — предсідник, Роман Андрушків — заступник, Христина Карпевич — секретар. Запропоновані зміни і додатки до Статуту репрезентував голова Статутової комісії Адріян Долинський. Перевіряла і перелічувала голоси Верифікаційна комісія у такому складі: Микола Галів — голова, Іван Шегда і Сергій Панько — члени.

Подаємо най-сучасніші зміни і додатки до Статуту НТШ А, які затвердили Загальні збори:

- Для особи, яка очолює Товариство, запроваджено титул „президент“ замість „голова“, відповідно „заступник голови“ замінено на „віце-президент“. (Титул „голова“ залишено для керівників комісій та осередків).

- Вирішено, що наукові комісії є краївими, а не міжнародними, і що їхню працю координуватиме науковий секретар НТШ А.

- Членам НТШ А дозволено письмове голосування під час виборів на Загальних зборах чи інших важливих опитувань.

- Кандидати на Президента НТШ А мають публічно оголосити свою кандидатуру бодай за місяць перед Загальними зборами. Неоголошенні наперед кандидатури зі залі на Загальних зборах не буде дозволено розглядатися.

Запропоновано також інші зміни, менш важливі, включно з редакційними. Пропонуємо простудіювати текст нового Статуту, який залучаємо разом з „Бюлетенем“. Пояснення про потреби найсучасніших змін до Статуту і про сам

процес запровадження тих змін викладені у листі до членства від Ореста Поповича та Адріяна Долинського від 9 лютого 2010 р., текст которого подаємо далі.

Водночас Канцелярія НТШ А надіслала до членства листа зі змінами до Статуту, що їх Управа порекомендувала на своїх Надзвичайних сходинах 6 лютого 2010 р., а для порівняння включила і текст старого Статуту.

Пропозиції щодо змін і додатків до Статуту НТШ А надходили від багатьох членів Управи в різний час. Найбільший їх список Управа отримала ще у березні 2009 року, але вони були подані фрагментарно і без контексту. Адріян Долинський, який очолив Статутову комісію у травні 2009 р., всі запропоновані зміни розмістив у відповідні місця тексту Статуту і представив їх Управі в зібраній формі.

Тоді ж інші члени Управи почали додавати свої зміни для реформи Статуту. Зібрані зміни і додатки розглянула Статутова комісія в такому складі: Адріян Долинський — голова, Лариса Онищкевич, Любомир Романків, Андрій Сороковський та Андрій Шуль — члени. Поодинокі члени Комісії подали А. Долинському на письмі свої опінії та пропозиції в питаннях змін до Статуту.

6 лютого 2010 р. відбулися Надзвичайні сходини Управи, на яких розглянено всі запропоновані зміни, додатки та опінії стосовно Статуту. На цих сходинах кожна пропозиція була грунтовно обговорена та окремо проголосована. Управа порекомендувала членству тільки ті положення, які були прийняті більшістю голосів — звичайно одноголосно або тільки з одним голосом „проти“. Усіх голосів було 17.

Орест ПОПОВИЧ

Президія Зборів НТШ А. Зліва направо: Орест Попович (виступає), Григорій Грибович, Роман Андрушків, Руслана Росі, Дарія Дика. 15 травня 2010 р.

КОМЕНТАР ДО ЗМІН СТАТУТУ НТШ А

Від часу останніх поправок до Статуту (24 травня 2003 р.) назріла потреба уточнення Статуту для уdosконалення діяльності Товариства.

6 лютого 2010 р., на своїх Надзвичайних сходинах у Нью-Йорку, присвячених лише обговоренню Статуту НТШ А, Управа НТШ А проголосувала порекомендувати членству ряд змін і доповнень до Статуту, які тепер залучаємо до Вашого огляду, а пізніше й ратифікації.

Ви матимете нагоду подискутувати, а відтак і проголосувати за ці зміни на Надзвичайних загальних зборах, які відбудуться у будинку НТШ А в Нью-Йорку, в суботу, 15 травня 2010 р., початок о 15:00. Голосувати можете або прибувши на Збори, або передавши свій голос на письмі іншому уповноваженому членові, який плянує прибути на Збори („проксі“).

Первісно запропоновані зміни і доповнення до Статуту сформулювались і представив Управі д-р Адріян Долинський, голова Статутової комісії, на основі усіх пропозицій, що надійшли від членів Управи, зокрема від членів Статутової комісії. Однак членству ми рекомендуюмо вибірково тільки ті положення, які Управа після грунтovного обговорення ухвалила більшістю голосів на своїх сходинах 6 лютого 2010 р.

Коротко пояснимо потреби в найсуттєвіших із запропонованих Управою змінах і додатках до Статуту.

1. Запровадити титул „президент“ і „віце-президент“ замість „голова“ і „заступник голови“ у Президії НТШ А. На це існує кілька причин.

А. Юридична.

НТШ А – корпорація у штаті Нью-Йорк, яку згідно із законом очолює president, а його заступники титулюються vice-president. Так завжди було написано на наших листових паперах і на всіх англомовних документах. Тут протонуємо узгодити українські титули з англійськими. Титул „голова“ залишимо для керівників комісій та осередків, яких англійською називаємо „chair“. Але для особи, яка очолює корпорацію, незаконно вживати „chair“ замість „president“. Так само не слід вживати „голова“ замість „президент“.

НТШ А – самостійна установа, яка юридично не може мати над собою якоїсь іншої установи чи бути її „складовою“. Статус „складової“, який ми ніколи не приймали, дехто виносить як причину, чому НТШ А не має мати „президента“.

Б. Для однозначного назовництва.

В НТШ А працює десять комісій і п'ять осередків, які очолюють „голови“. Отже, маємо вже 15 „голів“, не враховуючи керівника Товариства. На нашу думку, особа, яка очолює НТШ А, повинна мати титул „президент“ не тільки задля його легальнosti, але й задля однозначності.

В. Побутує думка, що НТШ рівнозначне з Академіями наук, але Академії наук включно з УВАН мають „президентів“, а не „голів“.

Г. Аргумент, що НТШ А не може вживати титулу „президент“, бо, мовляв, цей титул зарезервований для керівника Світової ради НТШ, якої ми є тільки складовою, є не лише нелегальним (згідно з поданими юридичними аргументами), але съогодні є незастосовним. Адже на Зборах Світової ради НТШ А у Львові 30 листопада 2009 р. стверджено, що країві НТШ не є „складовими“ Світової ради і що остання не є жодною надбудовою над ними. Про це ясно звітує президент Світової ради академії Леонід Рубінський в „Бюллетені НТШ“ (2009, ч. 28 (44), с. 11).

2. Зміни в Розділі ІІІ „Наукова побудова“.

а) Стема наукових секцій у старому Статуті не відповідає теперішньому станові. Подані нами зміни не пропонують нових секцій, тільки зафіксують у тексті Статуту назви чинних.

б) Наукові секції НТШ А є і мають бути країлові, а не міжнародні, бо тільки в краївому контексті можна запевнити науковий рівень секцій і контроль над ними. Світова рада НТШ визнає, що секції тепер є краївими, а в Україні вони ніколи не були міжнародними (див. посилання вище).

Оскільки наукові секції як країлові вже не підлягають Світовій раді НТШ, то їх роботу координуватиме науковий секретар НТШ А. Пропонується уточнення функцій наукового секретаря, які в наявному (старому) Статуті не окреслені.

3. Дозволити членам письмове голосування у виборах на Загальних зборах чи в інших важливих опитуваннях. Цього права наїї члени домагаються вже довгі роки, і воно не потребує пояснення.

4. Усунути „Г“ „Наукова координаційна комісія“ Статті 58–61. Така комісія ніколи не діяла, а тепер її функції перевіряє науковий секретар.

5. Усі доларові суми в старому Статуті тепер помножено на три, згідно з прийнятим в Америці формулою для оцінки інфляції за останні 35 років.

Стаття 38. Нелогічно називати „тимчасовою“ Номінаційну комісію, яка вже працювала яких 6–8 місяців і підготовила список кандидатів на всі посади в Управі, а тоді в останній хвилині на Загальних зборах заступати її іншими людьми.

Стаття 39. Ці зміни пропонуються для того, щоби надати прозорости виборчому процесові в нашому Товаристві, який дотепер був засекречений.

Головно, коли на президента кандидує більше, як одна особа, члени повинні знати заздалегідь, хто кандидує, щоби мати час оцінити і порівняти кваліфікації та платформи кандидатів, а тоді зробити поінформований вибір на Загальних зборах. Також кандидати повинні мати більше часу (а не кілька хвилин), щоби себе гідно представити перед членством.

Д-р Орест Попович,
Голова НТШ А

Д-р Адріян Долинський,
Голова Статутової комісії НТШ А

У залі під час Надзвичайних Загальних зборів. Зліва направо: Володимир Петришин, Анна Процик, Мирослава Знаєнко, ..., Тарас Гунчак, Лев Чировський, Ярослав Заліпський, Марта Тарнавська, Христина Карпевич, Лариса Онишкевич, Світлана Андрушків, Любомир Онишкевич, Марта Богачевська-Хом'як. Нью-Йорк, 15 травня 2010 р.

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА В КАНАДІ

Загальні збори Наукового товариства ім. Шевченка в Канаді відбулися 24 квітня 2010 року в Торонто. На них головою Товариства переобрано д-ра Дарію Даревич. До дирекції увійшли Кассандра Балан, д-р Марко Горбач, мгр. Таня Джулінська, д-р Микола Держко, д-р Марта Дичок, мгр. Ірина Микитюк, д-р Віктор Остапчук, мгр. Роман Сенькусь, д-р Максим Тарнавський і д-р Дагмаря Турчин-Дувірак. Контрольну комісію очолив проф. Василь Янішевський (голова); мгр. Люба Пендзей і мгр. Богдан Колос обрані її членами.

Загальні збори Товариства відкрила д-р Дарія Даревич, голова в останній каденції. Після вшанування пам'яти членів, що відійшли у вічність, заступник голови НТШ К д-р Марко Горбач вручив грамоти підвищенню категорії членства науковцям, які були присутні на зборах.

До Президії Загальних зборів обрано: д-ра Франка Сисина — предсідником; мгр. Христину Колос — секретарем. Голова д-р Дарія Даревич на підставі обширно написаних звітів усіх діловодів прозвітувала про діяльність дирекції в минулій каденції (від квітня 2008 до квітня 2010 року). Звіти були розіслані електронною поштою напередодні зборів усім членам у Канаді, а на зборах присутнім були роздані друковані звіти. Варто згадати, що НТШ діє у Канаді від 1949 року в Торонто, де розташований осідок дирекції. Крім того, працюють осередки НТШ в Едмонтоні, Монреалі та Оттаві. Ряди членства широку поповнюються новими членами (за останні два роки — 44 нові члени). Це не тільки вчені, але й освічені особи, які зацікавлені у підтримці української науки. Приблизно 15 відсотків членів — науковці, які недавно прибули з України.

У звіті Д. Даревич підкреслила, що дирекція затратила багато часу і доклада чимало зусиль у святкування 60-ліття діяльності НТШ в Канаді. З цієї нагоди 24 жовтня 2009 року в Торонто відбулися конференція „Минуле, сучасне, майбутнє“ та неофіційна зустріч з участю всіх голів осередків і членів, представників організацій і гостей. Виготовлено і висвітлено відеомонтаж про історію НТШ в Канаді та списки всіх членів за останні 60 років.

Одна з головних ділянок праці НТШ — виголошення наукових доповідей. Такі доповіді українською мовою з різних ділянок науки є одним із засобів розвитку інтелектуального та наукового діалогу в українській громаді в Канаді. Найбільше доповідей (двадцять) виголошено в Торонто. Майже щомісячне виголошення наукових доповідей дає можливість членам Товариства й українській громаді Торонто та околиць ознайомитися з найновішою дослідницькою працею українських науковців у Канаді, діаспорі та Україні. Це нагода поспілкуватися на інтелектуальному рівні українською мовою. А також нагода науковцям із різних ділянок, членам НТШ та гостям виступити і познайомитися з членами Товариства та зацікавленими людьми з громади. Виголошення наукових доповідей, організованих осередками, також відбуваються на засіданнях в Оттаві, Едмонтоні та Монреалі. В Едмонтоні, зокрема, виголошено одинадцять доповідей, в Оттаві і Монреалі — по дві.

2008 року при НТШ у Торонто постало Літературно-мистецьке об'єднання „Слово“, з рамени якого відбулося десять вечорів українського письменства, де виступали українські письменники з Канади і були прочитані твори тих, що вже відійшли у

вічність, а також твори сучасних письменників.

НТШ продовжує підтримувати вихід наукових видань. З фінансовою допомогою Товариства вийшли дві книжки: „Василь Барвінський у дослідженнях і споминах“ і „Василь Барвінський. Статті та матеріали“ (Дрогобич: Посвіт, 2008). Обидва видання отримали підтримку з фондів, зібраних у пам'ять бл. п. Одарки Онищук. Видавництво НТШ у Львові надрукувало книжку д-ра Василя Вериги „На службі народній. Визначні постаті української діаспори“ (Львів: НТШ, 2008). Як 43 том НТШ К вийшла книжка Романа Колісника „Військова Управа Української Дивізії „Галичина“, 2-ге доп. видання (К., 2009). Це видання вийшло коштом автора. Осередок в Едмонтоні видав „Західноуканадський збірник“ (Частина п'ята. Едмонтон; Остріг: НТШ, 2009, т. 44 / Редактор — д-р Микола Сорока).

Дирекція НТШ Канади. Сидять зліва направо: Кассандра Балан, Максим Тарнавський, Дарія Даревич, Марко Горбач, Дагмаря Турчин-Дувірак; стоять зліва направо: Роман Сенькусь, Ірина Микитюк, Віктор Остапчук, Ігор Томків. 24 квітня 2010 р.

НТШ також видає „Бюлєтень“ для своїх членів і веде веб-сторінку www.ntsh.ca, на якій розміщені оголошення і статті про доповіді.

НТШ є членом Конгресу українців у Канаді і співпрацює з іншими науковими організаціями, зокрема УВАН та КІУС в організуванні виступів науковців. Проф. Василь Янішевський від імені Контрольної комісії запропонував, щоб Загальний збори висловили подяку голові і дирекції НТШ за діяльність упродовж двох останніх років.

Від заснування НТШ у Львові 1873 р. метою Товариства було і є плекати й розвивати науку,

зокрема в ділянці українознавства. Зв’язок з Україною залишається невід’ємною частиною нашої ідентичності тут, у Канаді. Але основою праці НТШ є потреби української громади в Канаді. Це не лише тому, що наука потребує підтримки громади, але й тому, що наука відіграє важому роль у плеканні, збереженні та розвитку свідомості й ідентичності даної громади.

*Із пресового повідомлення НТШ Канади.
Торонто, 14 травня 2010 р.*

КРАЙОВЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА В СЛОВАЧЧИНІ: ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ, ПОТОЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Ідея заснування Наукового товариства ім. Шевченка в Чехословаччині з центром у Пряшеві виникла одразу після 1989 року, хоч деякі науковці — Орест Зілинський, Микола Неврлій та Микола Мушинка — співпрацювали з цією найвизначнішою українською науковою установою за межами України і в час тоталітарного комуністичного режиму, головно опрацьовували статті для словникової частини Енциклопедії українознавства, яку видавало НТШ у Сарселі (біля Парижа) за редакцією Володимира Кубійовича.

Автор цієї статті під грифом НТШ у Сарселі видав дві наукові праці: дослідник фольклору Закарпаття¹ та „Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства“².

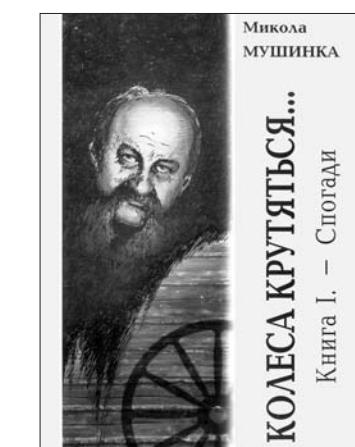
Після смерти В. Кубійовича розпочалася співпраця з НТШ в Канаді, зокрема з редколегією англомовної версії Енциклопедії українознавства, автор цієї статті став відповідальним за гасла з фольклористики та етнології. Коли органи Чехословачкої державної безпеки довідалися про його співпрацю з „українськими буржуазними націоналістами“ на Заході, то погрожували арешт

том. На титульному листі 2-го тому „Encyklopedia of Ukraine“ (Торонто, 1984) Микола Мушинка підписався псевдонімом Микола Гнатюківський. Цим псевдонімом підписані і всі його статті цього тому. В подальших трьох томах „Encyklopedia of Ukraine“ (1993) автор виступає уже під своїм прізвищем.

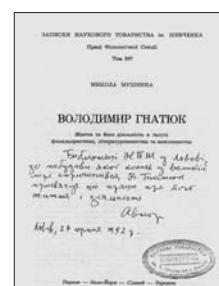
Чехословацькі україністи Орест Зілинський, Микола Мушинка та Микола Неврлій 1990 р. висунули ідею відновлення НТШ в Чехословаччині, яка у міжвоєнний період була найвидатнішим центром українстики за межами України.

Миколі Мушинці було доручено вести переговори з Президією НТШ в Європі з осередком у Сарселі у справі майбутнього прийняття НТШ Чехословаччини до складу НТШ в Європі. Він поінформував голову сарсельського НТШ Аркадія Жуковського, який порушив цю справу на засіданні Президії 23 лютого 1990 р. У „Бюлєтені НТШ“ сказано: „М. Мушинка повідомив про ініціативу заснування з місцевих україністів відділу НТШ у Чехо-Словаччині, відділ, який бажає співпрацювати і входити в склад Європейського НТШ. Управа вітає ініціативу чехословацьких україністів і доручає Президії НТШ вести дальніші переговори в цій справі з проф. М. Мушинкою“³.

16—17 березня 1990 р. відбулася Перша сесія щойно відновленого НТШ у Львові, в якій брало участь понад 500 делегатів з різних областей України та понад 50 гостей з-за кордону, з-поміж яких були такі відомі діячі

Обкладинка спогадів
Миколи Мушинки
„Колеса крутяться...“
Прага, 1998 р.

Титульна сторінка
монографії Миколи
Мушинки
„Володимир Гнатюк“.
1987 р.

¹ Мушинка М. Володимир Гнатюк — дослідник фольклору Закарпаття // Записки Наукового товариства ім. Шевченка.— Париж; Мюнхен, 1975.— Т. СХС.— 118 с.

² Мушинка М. Володимир Гнатюк. Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства // Там само.— Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987.— Т. ССVII.— 232 с.

³ Вісті НТШ в Європі.— 1990.— Верес.— Ч. 24.— С. 13.

НТШ, як Ярослав Падох, Омелян Пріцак і Дмитро Штогрин із США, Юрій Курис із Канади, Марко Павлишин із Австралії, Аркадій Жуковський із Франції, Володимир Мокрій та Степан Козак із Польщі та багато ін.

На Першу сесію Товариства до Львова було запрошено й М. Мушинку як голову підготовчого комітету НТШ у Чехословаччині, який на пленарному засіданні поінформував присутніх про прагнення чехословацьких україністів заснувати НТШ у своїй країні⁴. Восени 1990 р. його було запрошено на ХІІІ Звичайні Загальні збори НТШ в Европі,

Зустріч у Нью-Йорку.
Зліва направо: Микола Галів,
Святослав Гординський, Микола Мушинка

які відбулися 6—7 жовтня у сарсельському будинку Товариства. На них М. Мушинка поінформував присутніх про бажання науковців Чехословаччини вступити до складу НТШ в Европі. Збори цю ініціативу привітали оплесками.

Першим спільним заходом підготовчого комітету НТШ та новозаснованої Асоціації україністів Словаччини була Міжнародна наукова конференція „Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету“ (Пряшів; Свидник, 12—15 червня 1991 р.), присвячена 120-річчю з народження незмінного секретаря НТШ у Львові (1898—1926) Володимира Гнатюка та 70-річчю заснування Українського вільного університету у Відні та Празі (1921). На кошти американських та канадських спонсорів видано й збірник матеріалів конференції (436 с.) тиражем 1000 примірників. 80 відсотків тиражу розповсюджено в Україні.

У роботі конференції взяли участь 83 науковці, з-поміж яких майже 50 з-за кордону, головно з України (21 особа), та понад 200 гостей: вчителів, студентів, журналістів, працівників культури тощо. Майже всі закордонні учасники конференції були членами НТШ в західних країнах та відновленого НТШ в Україні. В резолюції конференції мовиться: „Висловлюємо бажання, щоб учені Пряшівщини в Чехо-Словаччині, зайняті в українознавчих дослідженнях, створили свою організовану структуру найкраще у формі Наукового товариства ім. Шевченка в ЧСФР, яке увійде у спільну систему НТШ в Україні і діаспорі“⁵.

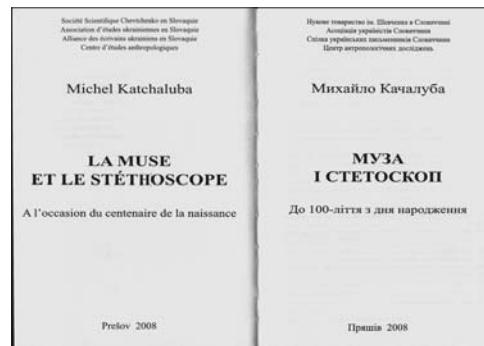
Перед підготовчим комітетом НТШ постало питання: кому має бути підпорядковане майбутнє Товариство в Чехословаччині — Сарселью, який об'єднував НТШ в західноєвропейських країнах, чи Львову, що є матірним НТШ зі своїми осередками в Україні? Голові підготовчого комітету НТШ було

доручено вести переговори з обома організаціями. На початку 1992 р. опрацьовано статут НТШ в Чехословаччині, реєстрація та ухвалення якого викликали заперечення Міністерства культури, і його не прийняли.

У зв'язку з тим, що НТШ в Словаччині не мало жодної фінансової бази, підготовчий комітет вирішив не поспішати із заснуванням НТШ, а спрямувати увагу на зміцнення чинних українознавчих наукових організацій — Асоціації україністів Словаччини та Наукового товариства при Союзі русинів-українців Словаччини. Ініціатором заснування першої та її незмінним головою був автор цієї статті. АУС, на відміну від НТ СРУС, крім членських внесків, не мала жодної фінансової бази, зате її наукова активність була міцнішою. Власне, в обох організаціях працювали одні і ті ж люди.

Установчі збори НТШ у Словаччині відбулися 5 травня 1994 р. на кафедрі української мови і літератури філософського факультету Університету ім. Шафарика в Пряшеві. В них брало участь п'ятнадцять вчених-україністів із Пряшева, Братислави та Свидника, які письмово виявили бажання стати членами Словацького осередку НТШ. Головним пунктом зборів (у них брала участь і делегація Товариства зі Львова у складі В. Моторного, М. Гнатюка та В. Корнійчука) було обговорення нового проекту Статуту НТШ у Словаччині, згідно з яким НТШ мало б мати п'ять фахових категорій членів: дійсні, звичайні, почесні, члени-прихильники та колективні. Після обговорення Статут прийнято одноголосно. Так само прийнято і пропозицію на обрання нових дійсних членів Товариства, якими стали Омелян Ставровський, Олена Рудловчак, Микола Штець, Юрій Бача, Михайло Данилак та Мирослав Сополига.

Звичайними членами таємним голосуванням було прийнято Любицю Баботу, Надію Вархол,

Титульна сторінка книжки Миколи Мушинки „Музя і стетоскоп“. Пряшів, 2008 р.

Зузану Ганудель, Маріяну Гайдошу, Андрія Ковача, Федора Ковача, Юрія Кундрата, Станіслава Конечного та Йосифа Шелепця.

Отже, в день заснування НТШ у Словаччині налічувало дев'ять дійсних (з яких шестеро поки що не затверджені) та вісім звичайних членів. Головою Товариства обрано Миколу Мушинку, членами комітету Івана Ваната та Миколу Неврального.

⁴ Мушинка М. Відновлено Наукове товариство ім. Шевченка // Дукля.— 1990.— № 4.— С. 47—49.

⁵ Від Наукового товариства ім. Шевченка до Українського вільного університету. Матеріали Міжнародної наукової конференції. Пряшів, Свидник, 12—15 червня 1991 р.— К., 1992.— С. 399.

Оскільки всі члени новозаснованого НТШ були одночасно й членами Асоціації україністів Словаччини та Наукового товариства Союзу русинів-українців Словаччини, комітет вирішив основні акції влаштовувати спільно з цими організаціями, поєднувати і членські збори (крім звітно-виборних).

Про заснування НТШ у Пряшеві повідомляла українська преса Словаччини⁶, Франції⁷ та Німеччини⁸.

Одними з найуспішніших акцій НТШ у Словаччині були щорічні наукові конференції та семінари, приурочені до окремих ювілейних дат та визначних подій, пов’язаних із українським етносом Словаччини. До найважливіших належали конференції та семінари, присвячені (наводимо лише ті, в програмі яких підkreślена участь НТШ) Орестові Зілинському (1993), Володимирові Січинському (1994), 40-річчю Свят культури русинів-українців Словаччини у Свиднику (1995), словацько-українським взаєминам (1996), Василеві Гренджі-Донському (1997), Іванові Панькевичу (1997), Закарпатській Україні в складі Чехословаччини (1998), народній співачці Анці Ябур із Станиця (1999), 10-м роковинам демократії (2000), Богданові-Ігореві Антоничу (2001), Іванові Мацинському (2002), Олександрові Духновичу (2003), Володимиру Лібовицькому (2006), Юрієві Шерегію (2007), Олені Рудловчак (2008), дев’ятьма визначним уродженцям Пряшівщини, народженим в 1919 році (2009), та Зореславові Саболу (2010).

НТШ у Словаччині організувало або було спів-організатором зустрічей з визначними людьми з України та Чехії: президентами України Леонідом Кучмою та Віктором Ющенком, президентом СКУ Аскольдом Лозинським, послом України в Словаччи-

Зустріч у Новому Саді.

Зліва направо: Мирон Жирош, Микола Мушинка, Михайло Ковач, Дюра Латяк. 1988 р.

ні Дмитром Павличком, науковою працівницею Слов’янського інституту в Празі Руженою Шишковою та кількома іншими українськими письменниками, художниками, діячами культури та політики.

Майже щороку Товариство бере участь у влаштуванні Шевченківських свят, урочистих академій, демонстрацій кінофільмів тощо.

НТШ у Словаччині від початку підтримувало тісні взаємини з НТШ у Львові, Сарселі, Нью-Йорку та Мельбурні, які виражалися головно обміном літератури, участью у загальних зборах, конференціях, семінарах.

Крім згадуваного вже збірника „Від НТШ до УВУ“, члени НТШ брали участь у виданні інших

публікацій, з-поміж яких найвизначнішою була монографія, видана як ССХVIII т. „Записок НТШ“ на кошти американського осередку НТШ з передмовою В. Маркуся: Шерегій Ю. Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 року.— Нью-Йорк; Париж; Сідней, Торонто; Пряшів; Львів, 1993.— 414 с.

Книжки, які вийшли під грифом або за співучасти НТШ: Збірник пам’яті Івана Зілинського (1879—1952). Спроба реконструкції втраченого ювілейного збірника з 1939 року / Редакція Ю. Шевельов, О. Горбач, М. Мушинка.— Нью-Йорк, 1994.— 584 с.; Мушинка М. Музей визвольної боротьби України та доля його фондів.— Мельбурн, 1996.— 114 с.

(Ініціатор видання: голова НТШ в Австралії Марко Павлишин); Целевич Юліан. Дещо за поселення Угорської України русинами і унію церкви православної угорських русинів з Римом.— Пряшів, 1998.— 83 с.; Благовісник праці. Науковий збірник на пошану академіка Миколи Мушинки, д-р філол. наук / Упоряд. та автор передмови Микола Зимомря.— Пряшів, 1998.— 442 с.; Карплюк І. Історія Русі-України. Поетична розповідь.— Пряшів, 2001.— 96 с.; Мушинка М. Голоси предків. Звукові записи фольклору Закарпаття із архіву Івана Панькевича (1929, 1935).— Пряшів, 2002.— 256 с.; Олександр Духнович і наша сучасність. Тези доповідей міжнародної наукової конференції / Упоряд. М. Мушинка.— Пряшів, 2003.— 64 с.; Мушинка М. Курівський різб’яр. Життя і творчість Андрея Павука.— Пряшів, 2006.— 98 с.; Листування Івана Зілинського з Іваном Панькевичем (1913—1951) / Упоряд., вступна стаття та примітки М. Мушинки.— Нью-Йорк; Пряшів, 2008.— 197 с.; Качалуба Михайло. Муза і стетоскоп. До 100-ліття з дня народження / Упоряд. та вступна стаття М. Мушинки.— Пряшів, 2008.— 320 с.; Мушинка М. Цілитель тіла і душі. До 100-ліття з дня народження Михайла Качалуби (1908—1993).— Пряшів, 2008.— 48 с.; Чикут В. Наукові досягнення І. А. Панькевича і їх вплив на розвиток українознавчих лінгвістичних галузей.— Пряшів, 2009.— 242 с.

Члени Товариства брали участь у багатьох наукових конгресах, симпозіумах, конференціях та семінарах у Словаччині і за кордоном. НТШ у Словаччині від свого заснування приділяло велику увагу виданню книжок. Не маючи власних фінансових фондів, діставало кошти на друк від спонсорів. Все робилося і досі робиться на громадських засадах.

Вадою діяльності НТШ у Словаччині можна вважати факт, що члени Товариства досі не мають членських квитків, а членство дійсних членів і досі не затверджене вищим органом.

Микола МУШИНКА,
голова НТШ у Словаччині

⁶ Див.: Нове життя.— 1994.— № 20.— С. 1—2.

⁷ Див.: Українське слово.— 1994.— 5 черв.— № 2709.

⁸ Див.: Християнський голос.— 1994.— 17 лип.— № 29.— С. 6.

ГЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ НТШ

(До 80-річчя створення)

Наукові розвідки на географічну або близьку до неї тематику публікувались у виданнях НТШ від його створення. Першими вченими-географами, дійсними членами НТШ, були Григорій Величко (з 1899 р.) та Степан Рудницький (з 1901 р.). Уже на початку ХХ ст. з'являються спроби організаційно згуртувати вчених-географів, членів НТШ.

1909 р. створено Фізіографічну комісію НТШ. Її членами стали географи д-р Григорій Величко (1863—1932) та Степан Рудницький (1877—1937), секретар комісії. Під час Першої світової війни (1914—1918) та Визвольних змагань (1918—1920) діяльність Фізіографічної комісії НТШ припиняється. Робота її відновлюється лише 1922 р. На жаль, про долю цієї комісії у 1909—1922 рр. нічого не відомо.

Головою Фізіографічної комісії з 1923 р. був геоботанік Микола Мельник (1875—1954), секретарем у другій половині 1920-х — на початку 1930-х рр. була Олена Степанів, активну участь у її роботі брали географи Григорій Величко (у першій половині 1920-х рр.) та Степанія Пашкевич (1889—1953). За редакцією дійсного члена НТШ Миколи Мельника у 1925—1939 рр. вийшло сім випусків „Фізіографічного збірника“.

Географічна комісія НТШ створена наприкінці 1920-х рр. новою генерацією українських географів, уже без С. Рудницького та Г. Величка, які на той час перебували в Харкові. Найважливішу роль у її

появі відіграла Олена Степанів (1892—1963). З весни 1929 р. вона очолила Географічну секцію товариства „Учителська громада“, яка під керівництвом О. Степанів 27—28 вересня 1929 р. організувала у Львові в залах музею НТШ Перший український з'їзд учителів географії. Вчена запросила д-ра Володимира Кубійовича (1900—1985) з Krakova, якого обрали головою з'їзду. Саме участь у роботі цього з'їзду стимулювала переход науковця до української географії. У тодішній Польщі вчителський географічний рух був досить розвинений. Наприклад, у травні 1926 р. у Львові відбувся Другий загальнопольський з'їзд учителів географії, у якому взяли участь представники 70 міст Польщі. Організатором з'їзду був професор Львівського університету Євгеніуш Ромер (1871—1954). Визначний український вчений-антрополог, голова НТШ у 1934—1949 рр. Іван Раковський писав, зокрема про ухвали Першого українського з'їзду вчителів географії, 10 жовтня 1929 р. С. Рудницькому до Харкова: „...повідомлюю Тебе, що відповідно до

Твоєого бажання рішено створити новий осередок праці в області географії. Буде ним „Географічна Комісія“ при Науковому Товаристві ім. Шевченка, яка заснується в найкоротшому часі¹.

Перший український з'їзд учителів географії серед іншого ухвалив рішення про організацію Географічної комісії НТШ. Організаційне засідання відбулося у Львові 29 грудня 1929 р. Головою комісії обрано д-ра Володимира Кубійовича, містоголовою (тобто заступником голови, В. Кубійович мешкав у Krakovі) проф. Юрія Полянського (1892—1975), секретарем д-ра Ігоря Федіва (1895). Комісія ставила перед собою такі завдання: видання окремих географічних періодичних збірників (праць), розроблення української географічної термінології, упорядкування чужоземної бібліографії стосовно географії українських земель та ін. Комісія також мала намір взяти участь в організації Другого українського з'їзду вчителів географії, у роботі всеслов'янського географічного з'їзду, що мав відбутися незабаром у Белграді та ін. У Географічній комісії була утворена Термінологіч-

З життя Географічної Комісії Наук. Т-ва ім. Шевченка

Згідно з постановою 1-го українського з'їзду учителів географії у Львові з 28-го вересня 1929 р. основано 29-го грудня 1929 р. при Наук. Тов. ім. Шевченка Географічну Комісію.

В склад управи Комісії входять: д-р Волод. Кубійович — голова, проф. Юрік Полянський — містоголова, і д-р Ігор Федів — секретар.

План діяльності, який Комісія намітила собі на найближчий час це: скликання другого з'їзду українських географів, видавництво окремого інформаційного органу, підготовлення географічного термінології, слідкування за чужою географічною літературою, та призбирання і упорядкування бібліографії відносно українських земель у чужій географічній літературі, публікація географічних праць членів Комісії.

Комісія відбула дотепер два засідання. На них затверджено членство (45), обговорено план діяльності, справу І-го українського з'їзду географів і участі у всеслов'янському географічному з'їзду, зреферовано надіслані до Комісії географічні праці.

Крім цього утворено термінологічну секцію (д-р Дацкевичева — гол., Е. Жарський — секр.), на якій призначено поодиноким членам перевірку дотеперішнього і зібрання нового термінологічного матеріалу з поодиноких галузей географії.

Географічна Комісія при Наук. Тов. ім. Шевченка, маючи на меті згуртувати українських географів в краю, як і поза його межами, для інтенсивішої діяльності на полі географії, а теж коли покажеться потреба в відповідне зацікавлення, зорганізувати окреме фахове товариство, — просить цим всіх, що займаються, або цікавляться тією галуззю науки:

1) подати свою адресу;

2) хто є членом Комісії, а бажав би ним стати, — подати про це заяву зі зазначенням найважливіших даних про себе (дата і місце уродження, закінчена освіта, наукова діяльність, і т. п.);

3) хто бажає взяти участь в І. з'їзду українських географів, який має відбутися літом, або в осені ц. р. — подати вже тепер зголосження участі;

4) хто має виготовлений, чи задумує виготовити реферат на з'їзд українських географів, — подати Комісії наголовок реферату;

5) хто бажав би взяти участь у всеслов'янському географічному з'їзді, який має відбутися ц. р. в Білгороді, й скористати з зініжок і полек, звязаних з з'їздом та побутом в Югославії, — повідомити про це Комісію. (Рефлектанти можуть хати і з членами родини, які користуються цими самими полеками).

У згаданих справах, як теж в справі інформацій звертанням листівкою: «Наукове Товариство ім. Шевченка, Географічна Комісія, Львів, ул. Чарнецького 26».

За Географічну Комісію:
д-р Вол. Кубійович д-р Ігор Федів
голова секретар.

Одна з перших інформацій у пресі про створення Географічної комісії НТШ. Газ. „Новий час“ (1930).— 21 берез.— Ч. 32 (790).— С. 5)

Микола Мельник

¹ Листування Степана Рудницького / Упоряд. П. Штойка.— Львів, 2006.— С. 288.

на секція (голова — О. Степанів, секретар — Е. Жарський)². Володимир Кубійович, пишучи 21 січня 1936 р. до голови НТШ І. Раковського про виставку географічних карт України в Географічному інституті Берлінського університету в середині січня того самого року, зазначав: „...я підніс, що ця праця була переведна в географічній комісії НТШ. В дійсності перевів її голова цеї комісії, себто я“³.

У діяльності Географічної комісії НТШ виділяються три періоди: перший — 1929—1940 рр. (довоєнний); другий — 1940—1990 рр. (діяспорний); третій — з 1990 р. (сучасний). У довоєнному періоді комісія налічувала приблизно 30 членів, серед яких чотири дійсні члени НТШ: Юрій Полянський (з 1927 р., ще до створення комісії); Володимир Кубійович та Мирон Дольницький (з 1931 р.); Микола Кулицький (з 1939 р.). З-поміж звичайних членів слід виділити Петра Біланюка, Григорія Дрогомирецького, Едварда Жарського, Володимира Огоновського, Стефанію Пашкевич, Олену Степанів, Івана Теслю та Ігоря Федіва. З 1935 р. секретарем Географічної комісії замість І. Федіва став Микола Кулицький. Комісія об'єднувала переважно географів Львова, а також Станиславова (нині Івано-Франківськ), Тернополя, Рівного, Пере мишля, Кракова, Праги та ін. Географічна комісія тісно співпрацювала з іншими тодішніми комісіями НТШ, особливо з Фізіографічною, Статистичною та Комісією охорони природи.

У вересні 1930 р. Географічна комісія скликала Другий український з'їзд учителів географії у Станиславові, у 1932—1934 рр. провела три засідання, на яких із доповідями „Пастирство Буковини“, „Рух людности в Галичині в рр. 1910—1932“ та „Видання атласу України“ виступив В. Кубійович. На засіданні 6 жовтня 1935 р. з доповідями „Опис деяких ще невідомих досі карт України з XVII і XVIII ст.“ та „Найстарші копальні кременю з кам'яної доби в Задарові коло Монастириськ і в

Дубівцях“ виступили відповідно В. Січинський та Ю. Полянський. У 1937—1938 рр. комісія провела два засідання з двома доповідями.

1935 р. комісія видала I вип. „Праця географічної комісії“, до якого увійшли праці Ю. Полянського „Реконструкція географічного середовища молодшого палеоліту подільсько-бесарабської провінції“; В. Кубійовича „Пастурство Буковини“; В. Січинського „Нові знаходи старих карт України XVII—XVIII ст.“; В. Огоновського „Східно-европейський степ“. У 1937 р. за загальною редакцією В. Кубійовича вийшов „Атлас України й сумежних країв“, 1938 р. — за його ж редакцією „Географія українських і сумежних земель. Том I. Загальна географія“ (2-ге видання у 1943 р.). Усі ці твори видані у Львові. Деякі члени комісії, зокрема В. Кубійович, брали участь у підготовці тритомної Української Загальної Енциклопедії (Львів; Станіслав; Коломия, 1930—1935). За головною редакцією В. Кубійовича і як орган НТШ вийшов „IV Український Статистичний річник 1936—37“ (Варшава; Львів, 1937). Члени комісії публікували свої праці також у „Збірнику Математично-природописно-лікарської секції НТШ“, „Збірнику Фізіографічної комісії“ та інших виданнях. Географічна комісія НТШ припинила своє існування на початку 1940 р. у зв'язку з розпуском НТШ.

У другий (діяспорний) період своєї діяльності (1940—1990) Географічна комісія організаційно не існувала, але її члени працювали для української географічної науки та культури. У Львові працювали Олена Степанів та Стефанія Пашкевич (багато років на географічному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка) і Володимир Огоновський, у Коломії Григорій Дрогомирецький, за кордоном — Володимир Кубійович у Сарселі під Парижем (Франція); Петро Біланюк, Мирон Дольницький (1891—1968), Едвард Жарський, Микола Кулицький (у США); Іван Тесля та Ігор Федів (у Канаді); Юрій Полянський (в Аргентині). За почином Володимира Кубійовича 1947 р. у Мюнхені (Німеччина) була відновлена діяльність НТШ. Тоді ж його обрано генеральним секретарем НТШ, а з 1952 р. він — голова НТШ. Географи діяспори брали участь у багатьох видавничих проектах. Загальновідома вагома роль В. Кубійовича у створенні Енциклопедії українознавства. Іван Тесля,

Степан Рудницький

Мирон Дольницький

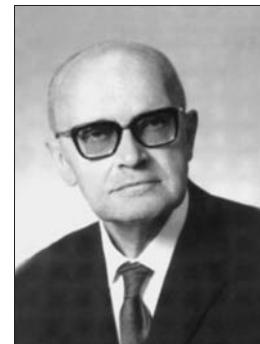

Юрій Полянський

бійович. На засіданні 6 жовтня 1935 р. з доповідями „Опис деяких ще невідомих досі карт України з XVII і XVIII ст.“ та „Найстарші копальні кременю з кам'яної доби в Задарові коло Монастириськ і в

Олена Степанів

Володимир Кубійович

² Кубійович В., Федів І. З життя Географічної Комісії Наукового Товариства ім. Шевченка // Новий час (Львів).— 1930.— 21 берез.— Ч. 32 (790).— С. 5.

³ Володимир Кубійович. Мемуари. Роздуми. Вибрані листи / Упоряд. О. Шаблія.— Париж; Львів, 2000.— Т. II.— С. 679.

наприклад, підготував низку праць з географії, демографії та картографії, зокрема „Українці Канади в 1971 році” (1977) та „Ukrainian Immigration to Canada in 1891—1967” (1978). Він разом з Євгеном Тютюком (а не Любомиром Винар, як помилково вважають) розробив і видав у 1980 р. фундаментальний „Історичний атлас України”. У США та Канаді в структурах заокеанського НТШ працюють або працювали багато географів „молодшого” покоління, зокрема Роман Дражньовський, Григорій Колодій, Петро Оришкевич (США), Ігор Стебельський (Канада). Петро Оришкевич, зокрема, видав низку праць із географії, зокрема „Українці Засяння” (1962), „Географія українців (русинів) великого Вашингтону” (1981).

Сучасний, третій період діяльності Географічної комісії НТШ розпочався у 1990 р. Після відновлення 1989 р. НТШ в Україні у січні 1990 р. відновлена і її Географічна комісія⁴. Голова комісії — Олег Шаблій, заступник — Іван Ровенчак (до 1993 р. — Олег Федірко), секретар — Ярослав Івах. До 1993 р. Комісія входила до складу Природознавчої секції НТШ⁵. Нині налічує 30 членів, у тому числі шість дійсних членів НТШ: Федір Заставний та Олег Шаблій (з 1992 р.); Ярослав Жупанський та Іван Ковальчук (з 2002 р.); Ольга Заставецька (з 2005 р.) та Ростислав Сосса (з 2009 р.). Комісія об’єднує учених-географів Львова, а також Києва, Тернополя і Чернівців. Засідання відбуваються на географічному факультеті ЛНУ ім. І. Франка. Головні напрями роботи комісії — історія української географії та географії України; історична географія; політична географія та геополітика; географія культури; демогеографія України.

Обкладинка „Збірника Фізіографічної комісії НТШ“ за редакцією Миколи Мельника. Львів, 1925 р.

Вип. 1

За 20-річний період діяльності відновленої комісії проведено низку засідань. Уже традиційними стали щорічні „Читання Рудницького“ у листопаді—грудні та засідання в березні в рамках наукових сесій НТШ. Члени Географічної комісії беруть активну участь в інших наукових форумах, зокрема у з’їздах Українського географічного товариства.

Комісія та її члени видали низку збірників та книжок, опублікували численні статті, нариси, тези, карти. З 2000 р. Географічна комісія у Тернополі видає всеукраїнський часопис „Історія української географії“ (шеф-редактор — д. чл. НТШ Олег Шаблій, редактор — д. чл. НТШ Ольга Заставецька). Вийшло 20 чисел часопису. Під егідою комісії реалізується проект її голови О. Шаблія — „Постаті українського землезнання“. Уже вийшло 12 книг цієї серії, які присвячені Панасові Ващенку, Іванові Теслі, Олені Степанів, Антіну Синявському, Валентинові Садовському, Каленикові Геренчуку, Миронові Дольницькому, Петрові Цисю, Володимиру Кубайовичу, Степанові Рудницькому, Володимиру Гериновичу та Юрію Полянському. Наступні будуть присвячені Григорію Величку, Миронові Кордубі та Володимиру Огоновському.

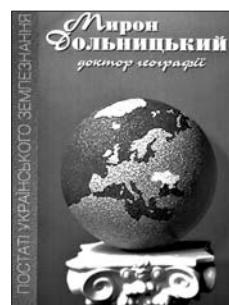
Комісія тісно співпрацює із Львівським, Київським, Тернопільським та Чернівецьким відділами Українського географічного товариства. 24 грудня 2009 р. на географічному факультеті ЛНУ ім. І. Франка відбулися щорічні „Читання Рудницького“, присвячені 80-річчю створення Географічної комісії НТШ.

Іван РОВЕНЧАК

Обкладинка „Наукового збірника“ праць Географічної секції при Українській студентській громаді в Кракові. Краків, 1926 р.

Володимиру Кубайовичу, Степанові Рудницькому, Володимиру Гериновичу та Юрію Полянському. Наступні будуть присвячені Григорію Величку, Миронові Кордубі та Володимиру Огоновському.

Видання Географічної комісії НТШ останніх років

⁴ Ровенчак І. НТШ: утворено Географічну комісію // За радянську науку.— Львів, 1990.— № 10 (20 берез.).— С. 4.

⁵ Ровенчак І. Географічна комісія НТШ. До 70-річчя створення // Вісник НТШ.— Львів, 2000.— Ч. 23.— С. 28—29.

СТАТТІ ТА ПОВІДОМЛЕННЯ

УКРАЇНСЬКА ПОЛІТИЧНА ДУМКА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ І АНДРІЙ ЖУК — ПОЛІТИК, МИСЛИТЕЛЬ, КООПЕРАТОР, НАУКОВЕЦЬ

(До 110-річчя від народження)

В українському політичному процесі мислення початку ХХ ст. національні ідеї уособлювали кілька історичних постатей. Програму мінімум, завдання на найближчий період, здобуття автономії і федерації у складі Російської і Австро-Угорської імперій здійснив М. Грушевський — провідний науковець і політик для обох Україн. Для галицьких українців цю програму реалізував лідер націонал-демократів Кость Левицький, для буковинців — Микола Василько. Програма максимум — здобуття незалежності, мала менше симпатиків: Ю. Бачинського — на Наддністрянщині, М. Міхновського — на Наддніпрянщині. Проте вони лише накреслили шлях самостійності. В річище реальної політики українську самостійність на теоретичному рівні поставив В. Липинський, але практичним її утверждженням у свідомість провідників української політики займався власне на початках лише Андрій Жук, який був не єдиним самостійником, він мав однодумців, соратників-єсдеків В. Дорошенка та В. Степанківського, есера М. Залізняка, галицького публіциста В. Кушніра, соціяліста В. Темницького. Ідеям самостійності співчували його визначні історики С. Томашівський та І. Крип'якевич, історик культури і мистецтва В. Залозецький. Усі вони становили перший кістяк надпартийного утворення, організатором якого був саме А. Жук. Окреслимо погляди Андрія Іллєвича на проблему політичної незалежності України¹.

1. На відміну від В. Липинського, вчений не поділяв концентрованої консервативної версії побудови української держави. За А. Жуком, не землевласник, а міцний, економічно незалежний, селянин є соціальною основою самостійної України.

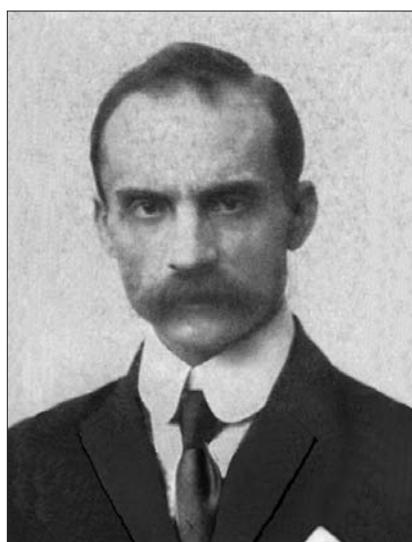
2. Але буржуазний і дідичний елемент суспільства, за А. Жуком, не повинен від'єдннюватися від державного будівництва. Навпаки прошарок старих економічних провідників має служити цемен-

тувальною силою нової спільноти. Якщо вживати ортодоксально-марксистський термін, то А. Жук був за „мирне вростання“ третього стану в суспільство, де панівною силою буде кваліфіковане робітництво і селянин-землевласник. Не випадково у часи агонії державності А. Жук 1921 р. вступив до партії землеробів-демократів колишнього єсдека М. Богуна-Чудінова. Йому були близькими ідеї тогочасної Народної партії.

3. А. Жук був послідовним і пе-реконаним противником більшовицького догматизму, партійного тоталітаризму і диктатури. В політичний період свого життя активно пропагував ідеї народної демократії, економічної багатоманітності, загальної самоорганізації суспільства. Він вважав, що лише легальними методами боротьби, масовістю, а не підпільністю і сектантством можна здобути справжню свободу для людини праці. А. Жук був типовим європейським соціалістом, якому близькими були думки К. Каутського, а не В. Леніна і Д. Троцького.

4. Він був прихильником реальноЯ політики, критикував за-ручників марксистської доктрини з їхніми постулатами класової боротьби і тезу про відвічний антагонізм між власником і найманним працівни-ком. На його думку, якщо для здобуття незалежності Україні треба стати монархією, то це не мало спиняти соціал-демократів, що на підставі вже самої своєї належності до Соціалістичної партії мали б нібито поборювати монархізм. Як і В. Липинський, А. Жук розрізняв поняття монархія і самодержавство, розрізняв східний і російський абсолютизм.

5. Широка політична платформа А. Жука більше влаштовувала за дотримання догм марксизму ленінського типу. Тому і РУП як надпартийну організацію ставив вище за УСДРП. Саме до повернення традицій первісної РУП А. Жук безуспішно закликав ЦК української соціал-демократії. Однак до нього не дослухалися.

Андрій Жук. 20-ти роки ХХ ст.

¹ Докладніше див.: Гирич І. Андрій Жук: один із перших самостійників // Історія в школах України.— К., 2004.— № 3.— С. 51—53.

6. Враховуючи кволість українського руху, А. Жук, як і нечисленні його соратники-емігранти з підросійської України, сподівались, що лише світова війна вирішить українське питання. Тоді в українській незалежності, попри власне бажання, будуть зацікавлені Австро-Угорщина і Німеччина. Тому орієнтація на Центральні держави, для Андрія Іллєвича, мала бути тактичною, але не стратегічною метою.

7. Власна армія, освіта і засоби масової інформації стануть чинниками здобуття незалежності. Саме на ці складові була спрямована діяльність А. Жука в часи Союзу визволення України та у міжвоєнний період.

8. Проблема України — у незнанні світу про її існування. Тому А. Жук найбільше ваги покладає на ознайомлення основних гравців на світовій карті з українським питанням. Вінуважав, що Україна мусить у часи війни про себе і свою мету висловитися перед світом. Бо лише той відродиться, хто провістить про своє існування.

9. Позаяк головним супротивником ідеї незалежності була Росія, А. Жук у своїй публіцистичній діяльності пропагував ідеї федерації Росії на складові не лише національні, але й історично-автономні. Він закликає до пошуку союзників для України серед козацьких утворень Росії на Дону, Уралі, Сибіру, з мусульманськими народами серединної Росії. В часи поразки Визвольних змагань А. Жук робив ставку на червону Росію, бо вона не відкидала ідеї соціалістичної української державності, натомість вважав принциповим протиставлення Західної України експансіоністським планам Польщі. Тобто А. Жук поділяв ідею федерації як проміжної ланки на шляху до здобуття повного відділення. У разі, якщо не можливо здобути соборної вільної України одразу, то треба дбати про плацдарм для такої України, яким має стати, як і в XIX ст., Галичина.

Нині актуальне видання основної суспільно-політичної спадщини А. Жука, як і взагалі започаткування серії „Класики української суспільствознавчої думки“ Лише тоді ми зрозуміємо місце А. Жука в історії України ХХ століття, її філософії і політології. 7 листопада 1961 р. з Відня (мешкав там з 1914 по 1930 р. та у 1940—1968 рр.), в заяві до Управи НТШ Європи (в Сарселі) 81-річний Андрій

Жук писав: „Прив’язуючи велике значіння діяльності Наукового Товариства ім. Тараса Шевченка для розвою українського культурного життя, хотів би взяти безпосередну участь в цій діяльності, в міру моого знання, сил і можливостей, тому прошу Хвальну Управу Товариства прийняти мене звичайним членом Товариства. При цьому залучаю мою коротку автобіографію². Лише наприкінці життя Андрій Іллєвич наважився подати заяву на членство в НТШ, а не, наприклад, у 1920—1930-х рр., коли вже був авторитетним теоретиком української кооперативної справи, знаним публіцистом і суспільним мислителем, видавцем і редактором, автором уже у міжвоєнний період понад тисячі газетних і журнальних публікацій³. Гадаємо, свої писання у журналах і газетах А. Жук не вважав високою науковою, ставився до них як до практично-політичної діяльності. Попри те, що колеги А. Жука вважали його одним з найвидатніших тогочасних українських економістів-концептуалістів, свої економічні публікації він так само оцінював не високо. Молодший колега І. Витанович з нагоди 30-річчя кооперативної діяльності присвятив своєму вчителеві брошуру⁴. Уже в 1930-х рр. він співпрацював з НТШ і набагато раніше за Жука став дійсним членом Товариства. Можливо, той факт, що з кінця 1950 — початку 1960-х рр., передусім у часи застурання „Сучасності“, А. Жук активно вивчав історію РУП і

національно-визвольного руху перших десятиліть ХХ ст., спонукало його прилучитися до співпраці з Науковим товариством ім. Шевченка і стати його членом. На львівському просвітньо-економічному конгресі Товариства „Просвіта“ у 1909 р. А. Жук виступив з концептуальним рефератом про значення кооперації у Визвольних змаганнях українського народу, що стало певним етапом у національній суспільній думці і дала підстави деяким дослідникам говорити про нього як про речника українського кооперативного націоналізму. Є. Коновалець згадував про ще один пам’ятний публічний виступ А. Жука 1913 р. на всеукраїнському студентському з’їзді. Майбутній голова УВО і ОУН саме виступи А. Жука і Д. Донцова на ньому вважав тими ідеологічними чинниками, які сприяли утвердженню серед широкого загалу молоді ідей самостійності і соборності⁵. Вже за два роки по

² А. Жукові присвячений номер альманаху „Молода нація“ (2002, № 3 (24). Див., зокрема: Дві короткі автобіографії А. Жука / [Подав І. Гирич] // Молода нація. Альманах.— К., 2002.— № 3 (24).— С. 225.

³ Див. також: Патер І. СВУ: проблеми державності і соборності.— Львів, 2000; Срібняк І. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914—1920).— К., 1999; Патер І., Осташко Т. А. Жук в добі національно-визвольних змагань // Там само.— С. 46—57; А. Жук і СВУ // Там само.— С. 58—82; Гирич І. У тіні В. Липинського (А. Жук як політичний мислитель і дослідник історії визвольного руху) // Там само.— С. 8—45; Ясь О. А. Жук у світлі української історіографії // Там само.— С. 250—258.

⁴ Витанович І. Андрій Жук (Ільченко), кооператор-громадянин.— Львів, 1938.— С. 14.

⁵ Грицай О. Життя і діяльність Є. Коновалця до революції 1917 р. // Євген Коновалець та його доба.— Мюнхен, 1974.— С. 31.

Президія Союзу визволення України.
Зліва направо: Андрій Жук, Володимир Дорошенко,
Олександр Скоропис-Йолтуховський, Маріян Меленевський

переїзді до Львова А. Жук обійняв посаду головного редактора журналів „Економіст“ і „Самопоміч“. Співробітничав з низкою інших львівських періодичних видань: „Письмо з „Просвіти“, „Господарська часопис“, дописував у щоденні часописи „Діло“ і „Рада“, українські газети у США і Канаді. Цікаво, Андрій Іллєвич не мав ні вищої, ні середньої освіти, а вчився лише три роки в церковно-парафіяльній школі свого села Вовчок Лубенського повіту на Полтавщині. А. Жук до Першої світової війни працював в управах Краєвого союзу ревізійного, що об'єднував усі українські кооперативи Галичини, товариства „Сільський господар“ та брав активну участь в діяльності львівської „Просвіти“. Після Першої світової війни та Визвольних змагань у 1930—1939 роках А. Жук продовжував працювати на кооперативній ниві. У 1930-ті роки він, повернувшись з Відня, обійняв посаду керівника статистичного відділу Ревізійного союзу українських кооперативів (РСУК), який на той час уже контролював понад 3000 кооперативів.

Учений редактував журнал „Кредитова кооперація“, активно співробітничав як автор з органами РСУК — „Кооперативна республіка“, „Господарсько-кооперативним часописом“ та „Календарем кооператора“⁶. А у Львові Андрій Жук опинився 1907 року, коли як політичний емігрант, член ЦК УСДРП, змушений був виїхати з підросійської України від жандармських переслідувань. У галицькій столиці він створює і очолює Закордонну групу УСДРП (1908—1911). У Львові змінилися ортодоксальні марксистські погляди Андрія Іллєвича, розплющаючися очі на причини недолугостей української національної політики. Політичний дух Галичини навів його на думку, що причини зліднів народу кореняться не в сфері відірваного від життя сектантських міркувань теоретиків російського більшовицького радикалізму, за яким ішли й лідери УСДРП, а в економічній пасивності простого українця, його національній упослідженості, порівняно з панівними націями. Тоді Андрій Жук ініціює у середині партії дискусію про подальші магістральні ідеологічні шляхи української соціал-демократії, пропонує тодішнім лідерам М. Поршеві і Л. Юркевичу програму з очолення соціал-демократією боротьби Наддніпрянської і Наддністрянської Україн за незалежність, закликає акцентувати не на соціальній, а на національній програмі, шукати спільної праці з так званими буржуазними партіями УРДП у Великій Україні, націонал-демократами у Галичині. Але ЦК його не підтримало. Керівники УСДРП розпускають За-

кордонну групу УСДРП і „завішують“ А. Жука як опортуніста і ревізіоніста та його однодумців В. Дорошенка, В. Степанківського, О. Назарієва, у членстві в партії. Час підтверджив слуханість думок А. Жука, а короткозорість лідерів УСДРП, їхній ідеологічний догматизм став однією з причин поразки УНР у Визвольних змаганнях. А. Жук — активний дописувач у партійній пресі. Він систематично друкуються в „Гаслі“, „Селяніні“ (Чернівці; Львів), „Вільний Україні“ (Санкт-Петербург), „Слові“ (Київ), „Соціал-демократі“ (Полтава), „Боротьбі“, „Землі і волі“ (Львів) та був редактором „Праці“ (Львів). Статті підписував головно псевдонімами (Андрієнко, А. Ільченко, А. Вовчанський, Хруш, А. Беволіт, А. Критський та ін.) та криптонімами, похідними від псевдонімів, а часто друкувався і без підпису. Сьогодні це ускладнює підготовлення його повної бібліографії праць. Політик-інтелектуал і суспільний мислитель А. Жук увійшов до анналів української суспільно-політичної думки як один із творців ідеї української незалежності. У проблемі поширення думки про українську окремішність його ім'я стоїть поруч з В. Липинським. Самостійником А. Жук став раніше за Д. Донцова, котрий ще 1909 р. критикував його за відхід від марксизму, а вже за кілька років сам став батьком інтегрального націоналізму. 1911 р. А. Жук зініціював у Львові створення надпартійної групи „Вільна Україна“, завданням якої було здобуття Україною незалежності. Він запросив до неї представників усіх партій, що поділяли цю платформу: на ідеолога групи — В. Липинського, вів перемовини з М. Грушевським і А. Шептицьким. Але, не здобувши широкої підтримки, змушений був відійти від справи. Натомість створив Український інформаційний комітет, який серед європейських країн почав розповсюджувати цю ідею і відомості про політичні аспирації українців. 1914 р. на основі інтелектуальних напрацювань „Вільної України“ та УЛК постав Союз визволення України (СВУ), де А. Жук був справжнім лідером, душою і мозком організації, її фактичним головою. Він відповідав за політичний сектор діяльності організації, був співредактором видавництва і разом з В. Дорошенком редактував його друковані орган — „Вісник СВУ“. Андрій Жук представляв СВУ в Головній українській раді (потім ЗУР). За 1914—1918 рр. завдяки йому про Україну видано на всіх основних мовах Європи більше книжок, ніж за попередні століття існування українського питання. А. Жук залучив до співпраці з СВУ всі найкращі інтелектуальні сили Галичини. Він вибудував кон-

Редакція часопису „La Revue Ukrainienne“. Зліва направо: Артур Зелб, Андрій Жук, Свєн Бачинський, Брош. Лозанна, 1915 р.

⁶ Крім статей на кооперативні теми, А. Жук написав і кілька книжок: Жук А. Українська кооперація в Галичині.— Львів, 1913.— 59 с.; його ж. Українська кооперація в Польщі. (Огляд на історичний розвій і сучасний стан).— Львів, 1934.— 38 с.

цепцію представництва СВУ міжнародних інтересів Наддніпрянської України серед Центральних держав, дбав, щоб Союз не сприймали креатурою розвідок. А. Жук був великим симпатиком і пропагандистом стрілецьких формувань в австрійському війську, членом Бойової (Центральної) управи УСС. Він був одним із творців з військово-полонених російської армії українців найбос-зданіших частин УНР — синьожупанної і сіро-жупанної дивізій. У часи Визвольних змагань А. Жук працював у посольстві Української держави у Відні. Керував похідною канцелярією спільногоміністра закордонних справ УНР і ЗУНР В. Темницького. Був учасником двох нарад українських дипломатів у Відні і Карлсбаді. Брав участь в організації у Відні Всеукраїнської національної ради, що була опозицією до уряду Петлюри. А. Жук критикував Симона Петлюру за польську орієнтацію, написав до нього відомого листа, в якому висловив слушну думку, що центром будівництва незалежної держави мала бути не Наддніпрянщина, а Галичина, і що українські галичани — найпридатніший матеріял для такого будівництва, бо мають відповідне виховання, організацію і культурний потенціял, на відміну від українців-наддніпрянців⁷. Жук також був радником закордонного уряду ЗУНР і разом з В. Панейком вибудовував концепцію міжнародної політики незалежної України між Польщею і більшовицькою Росією. Він радив Є. Петрушевичу погодитися на тимчасову федерацію з більшовиками. У той час друкував багато статей з геополітичних проблем у часописах „Визволення“, „Нове слово“, „Український прапор“, також у львівській „Раді“. За часів Другої світової війни був дописувачем берлінського „Українського вісника“. 1922 р. у Відні заснував Комітет оборони західних українських земель. Пропагував і відстоював ідею Галицько-Волинської держави, з якої має відродитися соборна Україна. Великі сподівання покладав на українізацію у радянській Україні, вірив, що вона стане початком відродження української самостійності.

Внесок А. Жука в українську історіографію недоцінений, попри те, що він є одним з перших і

провідних істориків українського визвольного руху початку ХХ ст., партійного життя і діяльності РУП і УСДРП, самостійницької суспільно-політичної думки⁸. Без праць А. Жука, використання його архіву не можливо уявити будь-яке дослідження цих проблем.

Як архівіст з покликання А. Жук усе життя збирав архів партії РУП-УСДРП, вів велике листування, півстоліття писав щоденник, який за своїм джерельним значенням і літературними вартостями нічим не поступається подібним широко відомим щоденникам Є. Чикаленка та Д. Дорошенка. На щастя, архів зберігся, але потрапив до Канадського державного архіву і доступ до нього українцям із матеріних земель утруднений⁹. Однак питання про його оцифрування або передачу в Україну не ставиться. А за свою джерельною вартістю, особливо в питанні здобуття Україною незалежності у 1917—1921 роках, цей архів має більшу цінність, ніж, приміром, архів Михайла Грушевського у Києві. Лише зазначимо, що в документах А. Жука зберігається більша частина архіву СВУ. Вчений зберіг у себе понад 100 листів В. Липинського, видані сьогодні в проекті Інституту східноєвропейських досліджень у томі „Листування В. Липинського“ (т. 1). Саме його спогади, друковані в кількох міжвоєнних виданнях, чи

Печатка Союзу визволення України

не єдине джерело відомостей про постання групи „Вільна Україна“ і думок В. Липинського про становище України напередодні світової війни¹⁰. Від 1920-х років А. Жук публікував у різних часописах статті, спогади, архівні матеріали до історії РУП та її керівників, зокрема і творця програми „Самостійна Україна“ М. Міхновського. У 1930-х рр. у Львові він співпрацював як член редакції з календарем „Дніпро“ і видавничим товариством „Хортиця“, де видавав цінні матеріали з історії української революції і національного руху, зокрема спогади С. Русової¹¹. У „Вільній Україні“ та „Сучасності“ у 1950—1960-ті рр. опублікована низка публікацій про М. Русова та його родину, Д. Антоновича, М. Порша та ін.¹² В архіві Жука збереглася невидана книжка про українських діячів рідної Лубенщини, яка складалася з нарисів про родини

⁷ Лист А. Жука до С. Петлюри (1. 02. 1920) // Молода нація.— 2002.— № 3 (24).— С. 231—237.

⁸ Докладніше про А. Жука як історика див. главу „А. Жук — історик національно-визвольного руху“ в статті: Гирич І. У тіні В. Липинського... // Там само.— С. 34—45.

⁹ Докладніше див.: Гирич І. Архів Андрія Жука як джерело для дослідження українського суспільно-політичного життя початку ХХ століття // До джерел. Збірник наукових праць на пошану О. Купчинського з нагоди його 70-річчя.— К.; Львів, 2004.— Т. I.— С. 441—454.

¹⁰ Жук А. До історії української політичної думки перед світовою війною // Визволення.— 1923.— Ч. 11.— С. 30—43; його ж. Як дійшло до заснування Союза визволення України // Календар „Дніпро“ на 1935 рік.— Львів, 1934.— С. 103—107.

¹¹ Русова С. Мої спомини.— Львів, 1937.— 250 с.

¹² Називемо лише найбільші його публікації з історії українського революційного руху: Жук А. З матеріалів про невідбутий в'їзд РУП. 1904 р. // Об'єднання.— Віденський, 1924.— С. 82—84; його ж. Братство тарасівців (організація українського національного активізму 90-х років минулого століття) // Український вісник (Берлін).— 1943.— 25 лип.— № 15 (114).— С. 8—10; його ж. Революційна українська партія // Там само.— 1943.— 12 груд.— № 24/25.— С. 2—3; його ж. Лубенська конституція Української держави // Сучасність.— 1962.— № 11.— С. 98—106; його ж. Автобіографія Д. Антоновича // Там само.— № 1.— С. 103—114; його ж. Пам'яті М. Порша (1877—1944) (з нагоди 85-ліття з дня народження) // Там само.— 1962.— № 1 (13).— С. 52—66; його ж. Михайло Русов і його батьки. (Роля родини Русових в українському громадському житті) // Там само.— 1963.— № 6 (30).— С. 447—473; № 9 (33).— С. 79—89; № 10 (34).— С. 102—112; його ж. Автобіографії ерупістів. В. Сімович // Вільна Україна.— 1954.— Ч. 3.— С. 46—52; його ж. Автобіографії ерупістів. А. Кучерявенко (1876—1937) // Там само.— 1962.— Ч. 35—36.— С. 85—90; його ж. Український революційний рух на Донщині в 1904—1905 рр. // Там само.— 1954.— Ч. 3.— С. 38—42.

Яновських, М. Номиса, В. Леоновича, В. Шемета. А. Жук замовляв і готовував до друку автобіографії діячів РУП, які у міжвоєнний період ще були живі. Він підготовляв видання праці С. Петлюри (дещо з його архіву використано у відомому двотомнику УВАН) і М. Міхновського. Незакінчена стаття вченого про М. Грушевського і СВУ¹³, матеріали про РУП у всіх повітах України, В. Доманицько-

го, С. Петлюру, А. Кучерявенка, В. Дорошенка та інших творців Новітньої України.

Справа оцінки і повного відкриття для широкого загалу доробку А. Жука, окреслення його значення в історії України ще попереду, як попереду й увічнення пам'яті цієї визначної людини.

Ігор ГИРИЧ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КАРТОГРАФІЧНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ

Географічні карти всебічно відображають особливості розвитку держави, своєрідність світогляду та самобутність народів на різних етапах їх історії. Завдання сучасної історії картографії — не тільки вивчення ідей і методів картографічної науки та практики, історії карт, як наслідку людської діяльності, але й дослідження картографії як аспекту історії людства з виявленням соціокультурного значення картографічних інновацій і тих способів, з допомогою яких карти залишили відбиток на багатьох інших сторонах людської історії.

Кожний етап розвитку людської цивілізації залишав прийдешнім поколінням велике розмаїття картографічних творів, що з часом ставали важливими джерелами інформації. Карти й атласи часто виступають як передові джерела географічних та історичних знань, іноді містять дані, яких немає в інших джерелах.

Із середини 1980-х рр. українські науковці почали активніше досліджувати картографічну спадщину, зокрема з 1990-х рр. значно активізувалися дослідження історії картографії України. Об'єктом їхніх досліджень стали весь історичний процес картографування території України, найвидатніші пам'ятки картографії та внесок осіб у розвиток картографії України (А. Бойко, М. Вавричин, С. Височенко, А. Герус, А. Гордеєв, Я. Дашкевич, Я. Жупанський, У. Кришталович, О. Купчинський, Т. Люта (Гирич), Н. Падюка, Л. Палієнко, Г. Петришин, В. Пірко, І. Ровенчак, І. Сапожников, А. Симутіна, Р. Сосса, С. Хведченя, О. Шаблій, В. Шевченко, Т. Шовкопляс, П. Штойко та ін.)¹.

Україна на стародавніх картах

Попри те, що єдиного науково-методичного координаційного центру чи відповідного наукового товариства дослідників історії картографії України немає, усе-таки спостерігається відчутний поступ розвитку історико-картографічних досліджень (створення Наукового товариства дослідників картографії України, яке ухвалено Міжнародною науковою конференцією „Картографія та історія України“ (Львів, 21 листопада 2000 р.), не було реалізоване).

Аналіз стану вивчення картографічної спадщини України упродовж останнього десятиліття дає підстави виокремити певні тенденції розвитку цих досліджень.

1. Активізування досліджень з історії картографії України проявилося насамперед у проведенні численних наукових конференцій з цієї проблематики науковцями академічних інститутів, вищих навчальних закладів, архівних установ. Низку наукових конференцій зініціювало Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України під керівництвом проф. Я. Дашкевича, перша з яких „Картографічна спадщина України“ була проведена у Львові в жовтні 1998 р. Там само відбулися такі конференції: „Картографія та історія України“ (листопад 2000 р., присвячена 400-річчю від народження Гійома Левассера де Бопланна) і „Соціотопографія України“ (жовтень 2002 р.). Видані за матеріалами конференцій збірки наукових праць, а також збірник „Боплан і Україна“, стали вагомим внеском у розвиток сучасної наукової думки з історії картографії

¹³ Стаття видрукувана за редакційним примірником: Жук А. Проф. М. Грушевський і Союз визволення України в роках Першої світової війни // Молода нація.— 2002.— № 3 (24).— С. 111—135. Див. також: Гирич І. „Федераліст“ очима „самостійника“ (до історії написання статті А. Жука „Проф. М. Грушевський та СВУ“) // Там само.— С. 83—110.

¹ Сосса Р. І. Дослідження історії картографії України // Український історичний журнал.— 2008.— № 3.— С. 176—201.

України². З нагоди 400-річчя від народження Гійома Левассера де Боплана у жовтні 2000 р. була проведена науково-практична конференція „Боплан і Україна” у Запоріжжі. Традиційними стали Міжнародні наукові конференції „Історія української географії та картографії” у Тернополі (грудень 1995 р., присвячена 95-річчю з народження Володимира Кубійовича; жовтень 2000 р., присвячена 100-річчю з народження Володимира Кубійовича; грудень 2007 р., присвячена 130-річчю з народження Степана Рудницького; листопад 2010 р., присвячена 110-річчю з народження Володимира Кубійовича³. Всеукраїнські науково-практичні конференції „Національне картографування: стан, проблеми та перспективи розвитку” (К., 2003, 2005, 2008, 2010) організовує Українська картографічна асоціація, у роботі їх бере активну участь секція „Історія картографії”.

До вивчення картографічної спадщини долу-чилися також музеїні заклади України. Як приклад, 17 грудня 2009 р. у Білоцерківському крас-знавчому музеї була проведена Всеукраїнська наукова конференція „Вивчення та збереження картографічної спадщини у музеях України” з участю працівників 20-ти музеїв. У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського НАН України 18 лютого 2010 р. відбулася наукова конференція „Веніамін (Христофор Йоганн) Кордт — фундатор історичної картографії: до 150-річчя від дня народження”.

2. Як відомо, численні карти й атласи зберігаються в Україні у багатьох бібліотеках, архівах, музеях. Оскільки у них немає каталогування картографічних творів, то достеменно не відомо, що зберігається у картографічних фондах цих установ.

Тому позитивною тенденцією є поява перших бібліографічних покажчиків та каталогів картографічних творів і літератури з історії картографії України, що має важливе значення для інформаційного забезпечення досліджень з проблематики історичного картознавства України⁴. Випуски каталогу картографічних видань з фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника та каталогу картографічної колекції Херсонського державного історичного архіву започатковали видання про картографічні фонди бібліотек і архівів. Нині завершується підготовка до друку каталогу „Австрійські топографічні карти українських земель (1870—1918 р.) у фондах Львівської

² Боплан і Україна: Збірник наукових праць.— Львів, 1998.— 318 с.; Картографія та історія України: Зб. наук. праць.— Львів; К.; Нью-Йорк, 2000.— 348 с.; Історичне картознавство України: Зб. наук. праць.— Львів, 2004.— 516 с., репрод. карт; Історична топографія і соціотопографія України: Зб. наукових праць.— Львів, 2006.— 512 с.

³ Історія української географії і картографії: Матеріали наук. конф., присвяч. 95-річчю від дня народження проф. В. Кубійовича, Тернопіль, 25—26 груд. 1995 р.— Тернопіль, 1995.— 275 с.; Історія української географії та картографії: проблеми і перспективи: Матеріали Другої всеукр. наукової конференції, Тернопіль, 4—5 грудня 2000 р.— Тернопіль, 2000; Історія української географії та картографії: Зб. матеріалів Третьої Міжнародної наукової конференції, присвячена 130-літньому ювілею акад. С. Рудницького, Тернопіль, 6—7 грудня 2007 р.— Тернопіль, 2007.— 232 с.

⁴ Картографічна україніка (1945—2000) у фондах ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України: Каталог / НАН України. ЛНБ ім. В. Стефаника; Уклад.: Т. М. Огородник, Н. В. Падюка; Наук. ред. І. І. Ровенчак.— Львів, 2006.— 344 с.; Колекція карт і планів. До 85-річчя Державного архіву Херсонської області: Опис фонду № 302 / Автор-укладач О. Шинкаренко; Упоряд.: Л. Виноградова, О. Іскрова, А. Карпова та ін.— Херсон, 2006.— 720 с.; іл. (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники); Сосса Р. І. Картографічні твори на територію України (1945—2000 рр.): Бібліографічний каталог.— К., 2002.— 400 с.— (Сер.: Українська картографія: історія, стан, перспективи); його ж. Політико-адміністративні та адміністративні карти України (1918—2008 рр.): Бібліографічний покажчик.— К., 2009.— 106 с.; його ж. Картографування території України від найдавніших часів до 1941 р.: Бібліографічний покажчик.— К., 2007.— 240 с.

⁵ Спеціальна карта України Гійома Левассера де Боплана 1650 року / Упоряд. М. Вавричин, О. Голько.— 1 : 450 000.— К.; Львів, 2000.— 8 арк. (факс. вид-ня) + Поясн. текст.— 72 с.— (Сер.: Пам'ятки картографії України);

національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника⁵. На часі долу-чилися до такої роботи зі створення картографічних каталогів іншим бібліотекам, архівам, музеям України.

3. Відрядним фактом досліджень з історії картографії є відновлення серії видань „Пам'ятки картографії України“ („Monumento Cartographica Ucrainae“), започаткованої В. Кордтом 1899 р.⁵ Первішним випуском відновленої серії було факсимільне видання 2000 р. „Спеціальної карти Гійома Левассера де Боплана 1650 року“, яке опрацювало Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України і доповнило грунтовним коментарем назв об'єктів, відображеніх на карті, у вигляді окремої книжечки. Атласи репродукцій „Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.“ (2004) і „Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина XVIII ст.“ (2009) включають репродукції західноєвропейських карт із зображенням території України, що зберігаються у фондах ЛННБ України ім. В. Стефаника, Наукової бібліотеки ЛНУ ім. І. Франка та Центрального державного історичного архіву України у Львові. В останньому виданні вперше вміщено обширну бібліографічну інформацію про авторів, граверів і видавців карт території України (всього 100 персоналей).

4. Поглиблюються започатковані О. Шаблієм у 1990-х рр. дослідження внеску картографів, географів та інших учених у розвиток картографії України. Життєпис, наукову діяльність і головні

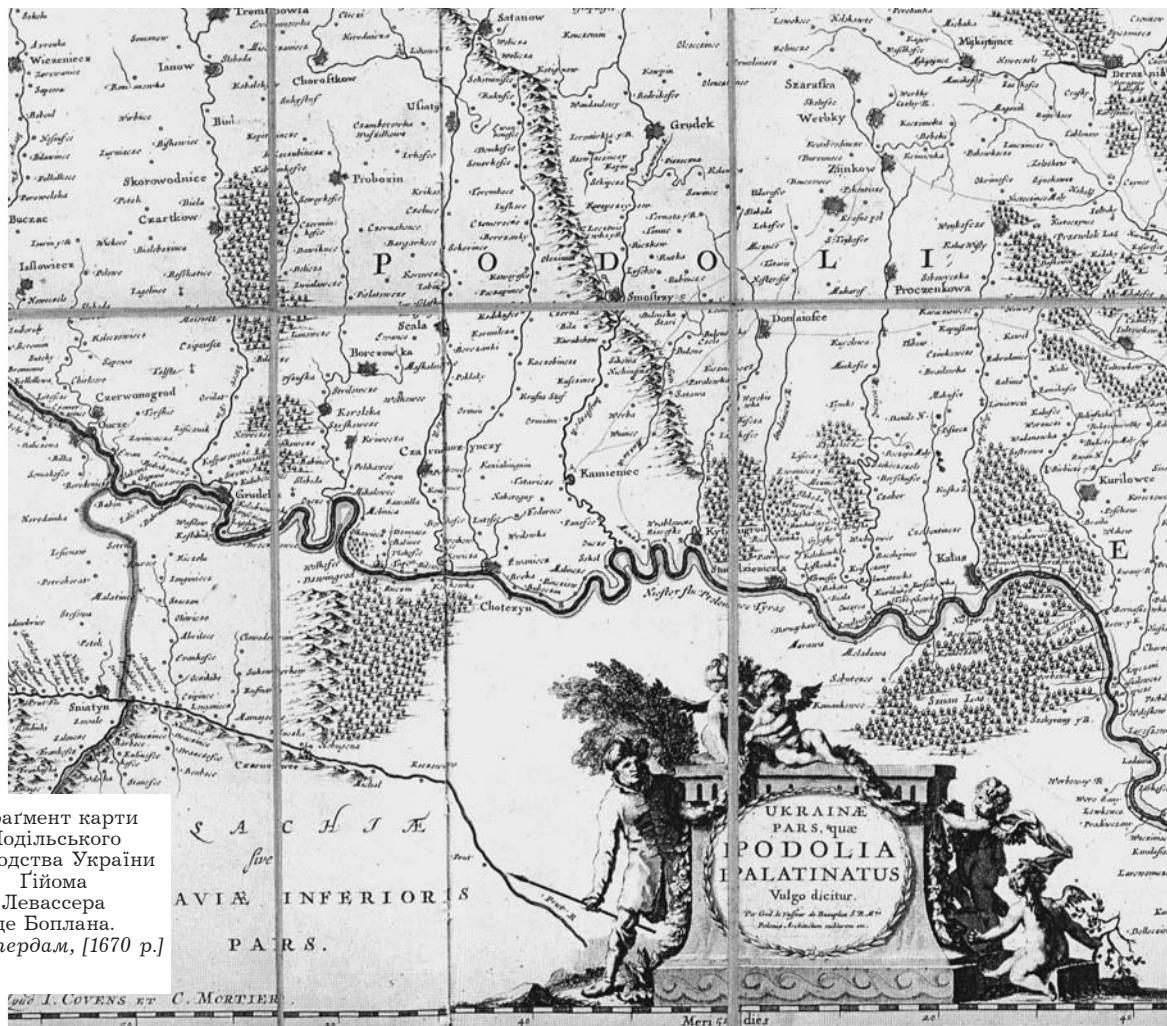

Обкладинки праць Ростислава Сосси, які присвячені історії української географії і картографії.
К., 2000, 2007 р.

праці І. Теслі, В. Кубайовича, С. Рудницького по- дають видання серії „Постаті українського земле- знання“ за редакцією О. Шаблія⁶. Життєвий шлях і творчу діяльність сучасних учених-картографів Л. Пономаренко, Я. Жупанського, І. Левицького, А. Харченка висвітлюють видання, які вийшли з нагоди ювілейів учених⁷. Дослідженю джерел і формуванню київської наукової школи тематичного та комплексного атласного картографування,

внеску її лідерів — проф. Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка А. Харченка і А. Золовського присвячена монографія Л. Палієнко⁸. Картографічна діяльність І. Стебницького, І. Стрельбицького та М. Коваль-Медвецького ви- світлена у публікаціях Р. Сосси⁹.

5. Розширяються коло науковців, що вивчають стародавні карти й атласи, і тематика їхніх дослі- джень.

Фрагмент карти
Подільського
воєводства України
Гійома
Левассера
де Боплана.
Амстердам, [1670 р.]

Вавричин М. Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст. / Упоряд. М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович.— К., 2004.— 208 с.; іл.— (Сер.: Пам'ятки картографії України); її ж. Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина XVIII ст. / Упоряд. М. Вавричин, Я. Дашкевич, У. Кришталович.— К., 2009.— 224 с.; іл.— (Сер.: Пам'ятки картографії України).

⁶ Спеціальна карта України Гійома Левассера де Боплана 1650 року; Вавричин М. Україна на стародавніх картах. Кінець XV — перша половина XVII ст.; її ж. Україна на стародавніх картах. Середина XVII — друга половина XVIII ст.

⁷ Пономаренко Л. Портрет на фоне Києва.— К., 2002.— 52 с.; Я хотів бути географом / Упоряд. К. Й. Кілінська.— Чернівці, 2004.— 60 с.; Костриця М. Ю. Педагог, учений, громадянин: І. Ю. Левицький / Упоряд. М. Ю. Костриця, П. П. Омельчак, Р. І. Сосса. 2-ге вид., випр., допов.— Житомир, 2007.— 40 с.; Видатний український картограф: До 100-річчя від дня народження А. С. Харченка / Уклад. В. О. Шевченко, Л. О. Палієнко, В. Є. Любченко.— К.; Вінниця, 2008.— 120 с.

⁸ Палієнко Л. О. Київська наукова школа тематичного та комплексного атласного картографування (1950—1980).— К., 2009.— 180 с.

⁹ Сосса Р. І. Іеронім Іванович Стебницький — видатний геодезист, картограф, географ (До 175-річчя від дня народження) // Вісник геодезії та картографії.— 2007.— № 6.— С. 37—40; його ж. Іван Опанасович Стрельбицький — автор десятиверстової „Спеціальної карти Європейської Росії“ (До 180-річчя від дня народження) // Там само.— 2008.— № 1.— С. 32—37; його ж. Микола Опанасович Коваль-Медвецький — перший керівник державної